

PTÁCI VYSOČINY

Vojtěch Kodet & Dana Kodetová

PTÁCI VYSOČINY

Vojtěch Kodet & Dana Kodetová

Jihlava 2017

ISBN 978-80-88242-03-1

Vydání publikace bylo podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci projektu Přírodní rozmanitost Vysočiny (č. EHP-CZ02-OV-1-013-2014) realizovaného Pobočkou České společnosti ornitologické na Vysočině.

Název:	Ptáci Vysočiny
Autoři:	Ing. Vojtěch Kodet, Ph.D., Ing. Dana Kodetová
Vydavatel:	Pobočka České společnosti ornitologické na Vysočině Hybrálecká 13, 586 01 Jihlava www.prirodavysociny.cz
Místo vydání:	Jihlava
Rok vydání:	2017
Vydání:	První
Náklad:	2 000 ks
Rozsah:	24 stran
Grafická úprava:	Terezie Kodetová
Tisk:	DECIBEL production s. r. o., Kořenice

Doporučená citace:

KODET V. et KODETOVÁ D., 2017: Ptáci Vysočiny. – Pobočka České společnosti ornitologické na Vysočině, Jihlava: 1-24.

Titulní foto: Bekasina otavní (*Gallinago gallinago*)

© Ing. Vojtěch Kodet, Ph.D., Ing. Dana Kodetová, 2017

© Pobočka České společnosti ornitologické na Vysočině, 2017

© Foto: Petr Tichý [titulní, 10, 27], Tomáš Kněžíček [18, 20], Pavel Hobza [33, 43], Michael Fiala [35], Jan Savický [41, 42], Vojtěch Kodet [ostatní]

ISBN 978-80-88242-03-1

OBSAH

Rozmanitost ptáků na Vysočině.....	4
Rybníky	6
Vodní toky	8
Rašeliniště	10
Louky	12
Pole	14
Lesy	16
Skály	18
Mozaikovitá krajina	20
Lidská sídla.....	22
Péče o pozemky.....	24

ROZMANITOST PTÁKŮ NA VYSOČINĚ

Na Vysočině se setkáme s pestrou mozaikou přírodních i nepřírodních biotopů. Jedná se o různé typy mokřadů (rybníků, vodních toků, rašeliň, pramenišť), lesů, luk, polí, skal či lidských sídel s parky, zahradami a další. Díky této rozmanitosti se Vysočina stala oblíbeným domovem řady druhů ptáků, přičemž některé druhy jsou charakteristické pro jednotlivá stanoviště, z nichž některá si zde představíme.

Z území Kraje Vysočina je znám výskyt 308 druhů volně žijících ptáků. Z nich 75 druhů je považováno za náhodné zatoulance, jelikož byly zaznamenány pouze ojediněle. Po jejich odečtení lze uvést, že za posledních 150 let se na Vysočině alespoň v určitém období pravidelně či nepravidelně vyskytovalo celkem 233 druhů ptáků.

V současné době je v Kraji Vysočina 135 druhů ptáků pravidelně hnízdících, 22 nepravidelně hnízdících a dalších 16 druhů hnízdilo pouze v minulosti. Pravidelně zde protahuje 147 a nepravidelně 69 druhů. Mezi pravidelně zimujícími lze počítat 67 a nepravidelně 28 druhů. Přičemž některé druhy na Vysočině hnízdí, protahují i zimují.

Jsme svědky neustálých změn v početnostech řady druhů ptáků. Na Vysočině patří mezi druhy se zvyšující se početností např. husa velká (*Anser anser*) [2], naopak výrazně se snižuje početnost chochloušů obecných (*Galerida cristata*) [3] a příkladem druhu se stabilní početností je kulík říční (*Charadrius dubius*) [4].

Aktuální počty a seznamy známých druhů ptáků na Vysočině s uvedenými charakteristikami výskytu či probíhajících změn v místních populacích najdete na webových stránkách www.prirodavysociny.cz.

2

3

4

5

RYBNÍKY

Z hlediska druhové rozmanitosti jsou nejvýznamnějším biotopem mokřady, na něž je na Vysočině vázán největší počet druhů ptáků, mezi které patří různé druhy potápek, volavek, kachen, chřástalů, bahňáků, rákosníků a dalších.

V celém regionu je jednoznačně ornitologicky nejvýznamnější mokřadní lokalitou současnosti rybník Parný Mlýn u Krahulova, kde bylo např. prokázáno hnízdění celorepublikově velmi ubývající potápky černokrké (*Podiceps nigricollis*) [5], jedná se rovněž o regionálně nejvýznamnější hnízdiště potápek roháčů (*Podiceps nigricollis*) [6] či racků chechtavých (*Chroicocephalus ridibundus*) [8]. Tento rybník byl vybudován z dotací na ochranu životního prostředí, a proto zde neprobíhá intenzivní rybochov. Hlavní negativní vliv rybochovů spočívá ve snížení průhlednosti vody, a proto je dnes většina rybníků nejen bez vodních ptáků, ale ani se v nich nedá koupat.

VODNÍ TOKY

Významným biotopem jsou vodní toky, jimiž je protkána celá Vysočina a které pro mnohé druhy představují také migrační koridory.

Přirozená říční kamenitá koryta s čistou vodou, ve které žije dostatek drobných živočichů, jsou hnízdištěm skorce vodního (*Cinclus cinclus*) [10], který se dostal i do loga Pobočky České společnosti ornitologické na Vysočině.

V neopevněných březích volně meandrujících toků si své hnízdní nory vyhrabává ledňáček říční (*Alcedo atthis*) [11].

RAŠELINIŠTĚ

Mimořádně významnými mokřady jsou na Vysočině i z celorepublikového hlediska rašeliniště a rašelinné louky, a to nejen pro ptáky, ale i pro další skupiny organismů.

13

14

15

16

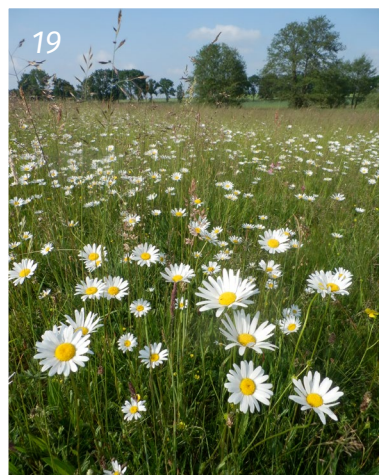
10

Řada chráněných a ohrožených druhů vázaných na tyto biotopy dosahuje na Vysočině v rámci ČR nejvyšších početností. U ptáků to platí pro bekasinu otavní (*Gallinago gallinago*) [17], která hnízdí na rašelinných či podmáčených loukách nebo pastvinách. Protože tyto lokality zasluhují mimořádnou péči, stalo se odborné pojmenování tohoto druhu i názvem našeho pozemkového spolku, který působí při Pobočce České společnosti ornitologické na Vysočině (Pozemkový spolek Gallinago). Bekasina otavní patří v posledních desetiletích mezi nejvíce ubývající druhy ptáků v ČR.

LOUKY

Kdyby zůstávala alespoň část luk neposečených, dokud na nich nevyhnízdí ptáci, měli bychom na Vysočině více chřástalů polních (*Crex crex*) [18], ale i motýlů, lučních kobylek a dalších druhů.

Kvůli intenzivně sečeným loukám na nich již přestaly hnízdit čejky chocholaté (*Vanellus vanellus*), které se přesunuly do polí [20-21]. V polích je však vysoký počet hnízd zničen při probíhajících zemědělských pracích a početnost tohoto druhu se snižuje nejen na Vysočině, ale i v celé ČR.

POLE

Pro některé druhy ptáků se stala hnízdním biotopem pole. Pro Vysočinu je významným druhem polí moták lužní (*Circus pygargus*) [23, 24], který zde dosahuje nejvyšší početnosti v rámci ČR. Jedná se o menšího dravce, který hnízdí na zemi a jehož hlavní potravou jsou hraboši. Při probíhajících zemědělských pracích je ale zapotřebí jeho hnízda chránit. Díky realizovaným ochrannářským opatřením došlo na Vysočině v posledních letech k významnému nárůstu početnosti tohoto druhu. Dohledaná hnízda jsou ohrazena [22], čímž jsou chráněna před savčími predátory, a s hospodařícími subjekty je domluveno jejich zachování při sklizni.

LESY

Druhové složení ptáků v lesích je závislé na charakteru porostů. Na Vysočině se velmi vzácně setkáme i s datlíkem tříprstým (*Picoides tridactylus*) [25], který je jinak typickým druhem horských smrčín. V posledních letech bylo opakovaně prokázáno jeho hnízdění v lesním komplexu Javořice [26].

Na Vysočině jsou ve vyšších polohách původní především jedlobučiny a bučiny, jejichž starší porosty se dochovaly většinou již jen v rezervacích [28]. Charakteristickými druhy těchto lesů jsou např. holub doupňák (*Columba oenas*), sýc rousný (*Aegolius funereus*) [27], žluna šedá (*Picus canus*) či lejsek malý (*Ficedula parva*).

Na Vysočině se setkáme i s dalšími typy lesních biotopů, jako jsou olšiny na mokřinách, bory na skalách a další. Pro nižší polohy jsou charakteristické doubravy, které představují naše nejpestřejší lesní společenstva - zejména ty rozvolněné suchomilné a teplomilné na výslunných svazích říčních kaňonů [30]. Zde hnízdí např. dudek chocholatý (*Upupa epops*), strakapoud prostřední (*Dendropicos medius*) či lejsek bělokrký (*Ficedula albicollis*) [29].

Pro podporu ptáků hnízdících v dutinách je důležité ponechávání starých a zejména doupných stromů i v hospodářských lesích. Pokud by zůstalo i v hospodářském lese na každém hektaru pár stromů na dožití a k úplnému rozpadu, významně by to ovlivnilo celkovou biodiverzitu našich lesů. Pro úspěšné hnízdění všech druhů ptáků by bylo přínosné vyhnout se v hnízdním období lesním pracím.

27

28

29

30

SKÁLY

Skály byly v minulosti i na Vysočině hnízdišti sokola stěhovavého (*Falco peregrinus*). V současné době populace sokolů v ČR postupně narůstá a očekáváme, že opět zahnízdí i u nás.

Vysočina je významnou hnízdní oblastí výra velkého (*Bubo bubo*) [33], který s oblibou hnízdí na skalách, v balvanitých svazích či v lomech. Množství hnízd je však neúspěšných kvůli nadměrnému rušení i nelegálnímu pronásledování.

MOZAIKOVITÁ KRAJINA

Některé druhy nejsou vázány na jediný biotop, ale vyžadují mozaikovitou krajinu, jelikož v jiném prostředí hnízdí a v jiném loví. V tomto směru má Vysočina výhodu, neboť je pestrou mozaikou lesů, luk, polí, skal, rybníků i dalších mokřadů, lidských sídel, rozptýlených dřevin v parcích, zahradách i ve volné krajině. Příkladem takového druhu je orel mořský (*Haliaeetus albicilla*) [35], který hnízdí v lesích, ale za potravou létá do okolní otevřené krajiny, kde sbírá zejména mršiny a loví ryby. V posledních letech na Vysočině přibývá hnízdících párů tohoto našeho symbolu, ať už jako orlice moravské či svatováclavské.

Mozaikovitost otevřené krajiny na Vysočině je jistě také jednou z příčin, proč zde máme nejpočetnější populaci koroptve polní (*Perdix perdix*) [38] v rámci ČR, ačkoliv i zde tento druh ubývá.

35

36

37

38

21

LIDSKÁ SÍDLA

Někteří ptáci se přizpůsobili i životu v blízkosti lidí a ke svému hnízdění využívají nejrůznější stavby. Jedním z druhů, který se na Vysočině z přírody již zcela přesunul výhradně do lidských sídel, je kavka obecná (*Corvus monedula*) [39]. Kavky v minulosti hnízdily i v doupných stromech v lesích, avšak dnes již žádné takové hnízdiště neznáme. Vysočina patří mezi nejvýznamnější hnízdní oblasti tohoto druhu v ČR, přičemž nejpočetnější populace je v Havlíčkově Brodě.

Na Vysočině výhradně v lidských sídlech hnízdí také čáp bílý (*Ciconia ciconia*) [40].

39

22

40

Zážitkem však může být i pozorování běžných druhů, jako je rehek domácí (*Phoenicurus ochruros*) [41] či vrabec polní (*Passer montanus*) [42].

Každého však jistě potěší, když z vlastnoručně vyrobené budky vykouknou první mláďata rořýse obecného (*Apus apus*) [43], který na stavbách našel též svá náhradní hnízdiště.

PÉČE O POZEMKY

Česká společnost ornitologická má vlastní ptačí rezervaci a naše regionální pobočka na Vysočině pečuje o několik lokalit, přičemž některé pozemky máme též přímo ve vlastnictví [44, 45].

Vlastnictví pozemků hraje významnou roli při ochraně lokalit a vytváření vhodných podmínek pro vzácné, chráněné a ohrožené druhy. Některé pozemky se nám podařilo vykoupit, některé jsme dostali darem. Že se o pozemky umíme starat ve prospěch přírody, potvrzuje např. toto hnízdo bekasiny otavní (*Gallinago gallinago*) [44], která zahnízdila na jednom z našich pozemků, či náš vítězný projekt „Revitalizace rašeliniště v PR Chvojnov“, jehož ocenění jsme obdrželi v celorepublikové soutěži adaptační opatření roku 2015 z rukou ministra životního prostředí. Děkujeme všem, kteří darovali své pozemky nebo poskytli finanční příspěvek na jejich výkupy. Máte i Vy nějaké pozemky, které byste byli ochotni darovat pro přírodu? Česká společnost ornitologická se o pozemky ráda postará, případně bychom je využili pro směnu za pozemky, které jsou pro ohrožené druhy významnější. Můžete také přispět na výkupy pozemků. Bližší informace naleznete na webu www.cso.cz.

ISBN 978-80-88242-03-1